

Laris Borić

Odjel za povijest umjetnosti
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR - 23000 Zadar
lboric@unizd.hr

Prikaz / Review

UDK / UDC: 7.072.2:929Fučić, B.
DOI: 10.15291/ars.4652

Usidren u *genius loci*. Povodom drugog izdanja knjige Marijana Bradanovića *Branko Fučić: povjesničar umjetnosti i konzervator**

Anchored in the *Genius Loci*.
On the Second Edition of Marijan
Bradanović's Book *Branko Fučić, Art
Historian and Conservator*

Biblioteka Povjesničari umjetnosti, Društvo povjesničara umjetnosti
Rijeke, Rijeka, 2023., 257 str., ilustracije, 22 cm, ISBN 978-953-7663-11-7

SAŽETAK

U osvrtu na biografiju hrvatskog povjesničara umjetnosti Branka Fučića, koju je objavio riječki povjesničar umjetnosti Marijan Bradanović, izdvajaju se ključne odlike osobnog i akademskog habitusa kakve se razabiru u opusu i životu toga uglednog humanista druge polovice 20. stoljeća. U složenim društvenim okolnostima tih vremena, Fučić je formirao jedinstven metodološki model povijesti umjetnosti i kulture koji je u neku ruku anticipirao danas globalno aktualne pristupe. Sveukupnost dinamike arhitektonskih i likovnih tendencija određenog mjesta on je definirao višestoljetnima, mjesno ustaljenim životnim specifičnostima koje pak proizlaze iz ključnih odlika prirodnog i kulturnog krajolika u kojem su nastale. Uvijek nekako onkraj fokusa nacionalnoga akademskog i kulturnog života, Fučić je u razdoblju samoupravnog socijalizma, kao i u naknadnim preslagivanjima devedesetih godina 20. stoljeća zadržao svježinu i neovisnost autentičnog humanista koji ne odustaje od pomno građenih etičkih standarda, pa i po cijenu društvene i stručne marginalizacije od političkih i kulturnih elita.

Ključne riječi: Branko Fučić, Kvarner, Istra, *genius loci*, hrvatska povijest umjetnosti

ABSTRACT

In his review of Branko Fučić's biography, Rijeka's art historian Marijan Bradanović highlights the key features of the personal and scholarly habitus in the work and life of this prominent humanist from the second half of the 20th century. In the complex social circumstances of his times, Fučić developed a distinctive methodological approach to the history of art and culture, one that in a way anticipated contemporary global perspectives. His work identified the architectural and artistic dynamics of specific locales by studying the locally rooted specificities of life, shaped by the interplay of natural and cultural landscapes. Found at the periphery of mainstream academic and cultural life – first within the framework of socialist state and later amid the upheavals of the 1990s – Fučić reinvented his scholarship in methodologically innovative principles of an authentic humanist and firmly adhered to his meticulously constructed ethical standards, often at the cost of social and professional marginalization by political and cultural elites.

Keywords: Branko Fučić, Kvarner, Istria, *genius loci*, Croatian art history

* This study is part of the Horizon 2020 Research and Innovation Programme (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult) project, financed by the European Union.

Biografija uglednog povjesničara umjetnosti humanističkog skolaru i *dijaka* Branka Fučića viđena očima bliskoga mu mlađeg kolege i na mnoge načine učenika, Marijana Bradanovića, nije samo još jedna u nizu znanstvenih biografija ili u posljednje vrijeme učestalih zbornika skupova posvećenih bitnim imenima hrvatskih povjesničara umjetnosti 20. stoljeća. Ti su skupovi, čini se, dio rastuće potrebe da se u retrospektivi ostvarenoga i svojevrsnoj introspekciji metodoloških i teoretskih temelja struke prepoznaju temelji na koje bi se mogli ucijepiti metodološki pristupi nove povijesti umjetnosti. Doduše, u određenoj mjeri to vrijedi i za Bradanovićeva čitanje Fučićeva opusa i životnog puta, pa i sam autor višekratno naglašava refleksiju vlastite povijesti umjetnosti i konzervatorske prakse u kojoj je započeo svoj povijesno-umjetnički put, povremeno se osvrćući na sazrijevanje u Fučićevoj blizini preispitujući vlastite znanstvene dosege, konzervatorske odluke i etičke norme u njegovim mjerilima. U tim momentima introspekcije u svjetlu akademskog uzora leži zapravo i osobita vrijednost ovog teksta, tim više dodatno rasvjetljava posebno mjesto koje Fučiću pripada u hrvatskoj povijesti umjetnosti sredine i druge polovice 20. stoljeća, vremenu na koje danas gledamo kao na arhaisko vrijeme podizanja povijesti umjetnosti na status ugledne discipline koja polučuje važne kulturne i društvene uvide te postavlja standarde humanističkih znanosti. Istovremeno, neki društveno popularni aspekti Fučićeva djelovanja u javnosti se katkad nekritički glorificiraju, a oni esencijalni jednako bezrazložno svode na razinu minornog doprinosa, katkad i akademskog ekscesa.

Teza o Fučiću kao povjesničaru umjetnosti koji uvijek i iznova učitava likovne fenomene u njihov neposredni prostorni i društveni kontekst i iz njega izvodi ključne referencije oprimgjerena je u knjizi nizom citata u kojima je taj majstor pomno orkestriranih ekfrazu narav lokalnih oblika i njihovih sadržaja usidrio u *genius loci*. Na taj je način uspostavio jednu posve funkcionalnu metodološku matricu koja je – vrijeme će pokazati – bila svojevrsna avangarda u kojoj su navješteni neki od danas ustaljenih pristupa globalne povijesti umjetnosti i kulture. Pritom je Fučić znalački umio prepoznati izvore i smjerove likovnih strujanja koji su premreženi s lokalnim tendencijama mijenjali smjerove i semantiku izričaja, vješto izbjegavajući izazove provincijski zatvorenih tumačenja, zamku kojoj najbolji izbjegnu.

Formiranje i izgradnju takvog habitusa Bradanović zamjećuje, poput kakvog *leitmotifa*, u ključnim prostorima Fučićeva života, započevši već s njegovim ranim djetinjstvom u krčkom Šotoventu. Unatoč heterogenoj genetici i preseljenju na kontinent već u dječjačkoj dobi (a možda upravo zbog toga), on je čitavog života zadržao svijest o Kvarneru kao ključnom ishodištu svojeg identiteta, što razumiju svi oni koji su ondje rođeni i odrasli ili pak kasnijim usudom nacijspljeni na magiju tih prostora. Bradanović potom opisuje Fučićeve zagrebačke školske i studentske godine, s podrobnim izvještajem o studiju i završnim ispitima na zagrebačkoj povijesti umjetnosti četrdesetih godina 20. stoljeća. (Treba primijetiti kako neki od iscrpno prenesenih detalja kurikula zagrebačke kunsthistorije četrdesetih godina 20. stoljeća zasigurno nisu slučajni, mogli bi i trebali nadahnuti tekuće prilagodbe bolonjskih sadržaja jer to sustav zapravo dopušta.)

U drugom dijelu biografije pratimo (ne)zgode Fučićevih prvih poslijeratnih godina u kojima započinje konzervatorsku djelatnost. Autentičnu strast i polet mladog kunsthistoričara neočekivano će preusmjeriti odbijanje njegova prijama u riječki konzervatorski zavod koji je tek prvi u nizu njegovih nesporazuma s akademskim mediokritetima politički postavljenim na upravnim funkcijama stručnih institucija. Njegova autohtona, a u dobroj mjeri separata pozicija u odnosu na dominantne struje poslijeratne povijesti umjetnosti uzrokovala je niz nesporazuma i odredila njegovu *outsidersku* poziciju. Prve godine po svršetku Drugoga svjetskog rata Fučić je, naime, proveo u intenzivnome terenskom radu u Istri, obilazeći i rekognoscira-

1.
Branko Fučić
(foto: M. Aničić)

Branko Fučić

jući pod nadzorom vojno-političkih vlasti i preporukama Ljube Babića – kulturno-povijesnu baštinu s primarnim ciljem argumentacije pri predstojećem razdvajanju talijanskih i jugoslavenskih državnih granica na prostoru Istre i Krasa, uključivši i cresko-lošinjski arhipelag. Tada je prvi put doslovno prehodao sav taj prostor, obilazivši naselja u kojima je bilježio i fotografirao ambijente, urbanističke posebnosti i građevinsku baštinu, a osobito arhitektonske specifičnosti sakralnih zdanja i njihova inventara koje je trebalo pripremiti za konzervatorsku i restauratorsku obadu. U tim su obilascima ustanovljene teme i metode njegova budućeg znanstvenog rada, jer su mu se pod noktima počele raskrivati stoljećima skrivene freske, a sustavno je bilježio i glagoljske natpise koji su osobito ulogu dokaza nacionalne opstojnosti trebali odigrati u predstojećim pregovorima. Za samog je Fučića dragocjena narav tih terenskih godina sadržana i u mrežama poznanstava mjesnih ljudi, osobito lokalnih župnika koje su rezultirale i prvim konzervatorskim zahvatima, pa je s pravom očekivao da će ga po povratku s dvogodišnjega vojnog roka čekati radno mjesto u novouspostavljenoj regionalnoj konzervatorskoj službi sa sjedištem u Rijeci. Uplitanje moćnika u kadrovsku politiku hrvatskih konzervatorskih i muzeoloških institucija tijekom idućih će desetljeća postati učestalom praksom, a Fučić je bio jedna od njezinih prvih žrtava, uz objede kako njegov znanstveni doprinos *nije dostatan* da bi bio primljen u konzervatorske redove. Godinama je – prema svjedočenju poznanika

i kolega – bio ogorčen na takav preokret, no s druge strane Babićevo pokroviteljstvo omogućilo mu je dugogodišnju zavjetrinu u riječkim uredima JAZU-a iz koje se mogao posvetiti terenskim obilascima i znanstvenom radu, i to upravo razvijajući teme i nalaze iz formativnih terenskih godina, urbanističke i arhitektonske teme kvarnerskih otoka i Istre, a osobito istarske kasnosrednjovjekovne freske u kojoj je temi njegov doprinos postao seminalan. Osim toga, započeo je i s istraživanjima izvan povijesti umjetnosti, osobito glagoljske baštine, čije su ga analize dodatno izvele iz okvira povijesti umjetnosti prema širem području kulturoloških interesa koji su s obzirom na uočena ishodišta i metodološke matrice kakve je nastavio primjenjivati u tekstovima druge polovice 20. stoljeća, postali njegov prirodni akademski habitat. Poslije je istaknuo kako je u tim temama slučajno, ali prirodno, završio, kao dijete ljubavi, „a faćuki znaju biti najsretnija djeca.”

Od prvih članaka kasnih pedesetih, preko Fučićeva ljubljanskog doktorata o istarskim freskama pod paskom privrženog mu mentora Franceta Steleta koji ga je u vezi s tim pitanjima umrežio u krugove srednjoeuropskih stručnjaka, nastali su brojni znanstveni radovi, eseji, studije manjih i većih opsega, no svi uglavnom povezani s istraživačkim pitanjima koja je zarana otvorio te se u njima jasno iščitava tada već posve kristaliziran *fučićevski* pristup i način. Shodno tomu, u njegovu pisanom korpusu, koji je Bradanović detaljno ispisao na kraju knjige, bok uz bok nalazimo izvanredne povijesno-umjetničke rasprave o temeljnim pitanjima istarske, kvarnerske i primorske arhitektonske i likovne baštine poput ranokršćanske osorske katedrale, sintetske monografije o istarskim freskama ili studija o kasnogotičkim fresko majstorima poput Alberta iz Konstanz ili Vincenta iz Kastva, do dragulja „malih formi” poput eseja o savičentskom groblju. Među tim, još uvijek nedovoljno čitanim, Fučićevim doprinosima mogu se pronaći i tekstovi na koje bi suvremena hrvatska povijest umjetnosti trebala obratiti osobitu pozornost u ovim vremenima samopropitivanja i redefiniranja putova i smjerova kojima kani krenuti. Tu bih svakako istaknuo gotovo programatski članak „Ars non idonea”, o kasnosrednjovjekovnoj skulpturi prostora kvarnerskoga *urbaniziranog agrara*, umjetnosti „deformiranih i izopačenih likova”, kako ju je Alberto Fortis definirao krajem 18. stoljeća, a koju Fučić ukorjenjuje u specifičnosti svakodnevice i ambijenta iz kojeg je ta skulptura izniknula. Drveni likovi svetaca „arhajski i kumirski, rustična skulptura istisnuta iz grumenja surove i opore materije pod udarcem primitivčeva bata i dljijeta”. Takva su čitanja, dakako, dio globalnih tendencija povijesti umjetnosti prvih desetljeća nakon Drugoga svjetskog rata, i u njima se Fučić ističe kao jedan od onih hrvatskih povjesničara umjetnosti koji su itekako bili svjesni tekućih teoretskih matrica. U tom smislu, Bradanović sjajno poentira duboko promašenu predodžbu koju su imale riječke društvene elite, ali često i nacionalni povijesno-umjetnički krugovi jer su vidjeli Branka Fučića isključivo kroz prizmu „pučkog” izričaja dijela njegove publicistike, poput radijskih gostovanja ukoričenih kao *Terra incognita*, preko duhovite manipulacije navodno pronađenom sedamnaestostoljetnom kuharicom *Gastro-nomija grišnoga fra Karla z Dubašnice*, do sada već legendarnih *Apsyrtides*, vodiča po cresko-lošinjskom arhipelagu koji je mnoge uputio u ljepote i značenjske slojeve prostora u kojem su rođeni i odrasli, a na neke je, poput autora ovih redaka, presudno utjecao u formativnim adolescentskim godinama. Pa i u tim tekstovima pisanim za širu javnost i pisanim jednostavnim, neposrednim stilom, Fučić je umio prenijeti srž svojih kunsthistoričarskih i kulturoloških metodoloških načela, narativ o *geniusu loci* kao ključnoj oblikovnoj sili koja uvjetuje lokalne varijante univerzalnih likovnih tendencija. Kao takav, ponovit ću, Fučić je u spokoju svojega kvarnerskog, istarskog i primorskog ambijenta pisao povijest umjetnosti koja je vrlo bliska suvremenim tendencijama struke koja je, shvaćajući da je nadrasla samu sebe, započela rastakati vlastite dugo i pomno ocrtavane, no okoštale, obrise koji su je počeli sputavati. Tonko

Maroević izvanredno je prepoznao esenciju Fučićeve metode u posmrtnom slovu: „... stvorio je svoj mikrokozmos koji je u njemu na neki način ostvario pozitivistički jednu cjelinu, jednu aktivu koja je neusporediva s bilo kojom. ... On je znao gledati integralno. Od prve rečenice uči na neki način u djelo unutra svoga konteksta, svoga socijalnog prostora, podijeliti ga s onima koji su ga naslijedili, koji su s njime živjeli a opet često iz perspektive moderne i novog života, tj. iz perspektive novih potreba, obrane, zaštite i očuvanja.”

Ovaj se prikaz, nakon već objavljenih pomnijih i sadržajnijih ocjena Bradanovićeve knjige kolege Franka Ćorića i kolegice Sunčice Mustać, može činiti izlišnim, no povodom sada već drugog izdanja ovog *hommagea* Branku Fučiću, koji je kao podsjetnik na njegovu (ne)prepoznatu povijest umjetnosti autor posvetio svojim studentima. Nadahnut tim tekstom poželio sam akcentuirati ga ovim kratkim osvrtom, te osobito pozvati studente povijesti umjetnosti i srodnih disciplina da prouče ovu biografiju, a potom se posvete čitanju Fučićevih tekstova. Jedna od majstorija u koju će ih on zasigurno moći uputiti jest presudna za održanje duhovnog i mentalnog zdravlja u suvremenom svijetu, ili Fučićevim riječima: “Igra je igra, a igrarija je ...”.

